

Budapestre vonatkozó újságcikkek

Szerző: *Váradi Antal*

Cím: *A nyomoruság iskolája*

Forrás: *Új Nemzedék*

Bp.
(Hely)

1922. 3. 19

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

Tárgy

792

Hely

Idő

17/18

Személy

Anyomoruság iskolája

(A régi színészet történetéből.)

Ismertek különféle iskolákat? Világírúek a *Nők iskolája* — meg a *Férjeké*. Hát a *Sheridan-féle Rógalom iskolája*? Nálunk a *Szerelom iskolája*? De van még egyéb iskola is. Teszem föl — a nyomoruság iskolája.

Melyik az? Kérdeni sem kell. A régi vidéki színészet.

Amint végigmerengek a tizen-nyolcadik század első évtizedének színészviszonyain, könnyű tódul a szemembe. Se dicsőség, se kenyér, csak lenézetés, koplalás, nyomoruság. Nagy iskola. És mégis volt magyar színészet. És annak a könyvekkel öntözött törzséből sarjad a mai dus és büszke művészfá. Ma már csak legenda a nyomoruság iskolája. De hát elmondom annak egy-két fejezetét.

Elmondottam egy helyen, hogy Udvarhelyi Miklós, a régi gárda egyik oszloposa, Nagyváradon hogyan szerződtette Ruzsitskát, egy elcsapott katona-karmestert, aki aztán a magyar opera ősapja lett. Ime, alig hogy Debrecenbe rándult át Váradról a trupp, Ruzsitska megírja az első operát, nem a *Béla futását*, mely a közhit szerint az első magyar opera lett volna, hanem az *„Arany idő”* címűt, amelynek szövegét Vándza Mihály írta, egykoron művezetője a debreceni szintársulatnak, 1899-ben, később, megútván a sok nyomoruságot és koplalást, bérlelte lett a Fehér-ló vendéglőnek Nagyváradon, ahol legalább jóllakhatott a maga főztjéből. Mestersége egyébiránt nem annyira a színészet, mint a diszletfestés volt s ezzel

igyekezett publikumot csalogatni a debreceni „Csizmadia színbe”, amelynek teljhatalmu direktora volt.

A régi szinpadokon szokásos volt a felvonás közti zene. Mialatt a nyomoruságos dekorációkat összerakták — sokszor összefoltózták — néha rögtönöztek, — azalatt a leeresztett függöny mögött szólt a zene, melyet a már felöltözött vagy félig öltözött színészek adtak elő. Erre a célra a nem tudókat be kellett tanítani. Udvarhelyi maga is volt ilyen felvonás közötti zenetanár s ő tanította például Szerdahelyit gondolkáznia, holott fogalma sem volt szegénynek arról, hogy az a nagy darab hegedű a két lába közé fogandó s annak a hasán kell huzni-vonni a nyirettűt. De annyira belátanult, hogy végre hasznavehető tagja lett az együttesnek. Külömben is zenei talentum volt és Sándorffy, mint muzsikust ajánlotta Udvarhelyinek persze: nem gondokára, hanem fuvolyára. Hegedűlni is tudott egy keveset. Nagyváradon tanuló volt a konviktusban, onnét pártolt a színészhöz, melynek énekes és drámai színésze lett. A régi nemzeti szinpadon még operetteket is játszottak. Ezekben Szerdahelyi József volt az egyik fő-erősség. Az „Eljegyzés lámpafény-nél” című egyfelvonásos operettek beszélhetnének róla!

A váradi színész-orkesztrum feje Diószegi volt. Diószegi Samu jeles hegedűs, csak az volt a furcsasága, hogy a vonót — a balkezeben tartotta. De ha így is tudott?... Operetteket és vig operákat is dirigált. Így Udvarhelyi emlékei szerint Váradon egyszer a „Tsörgő sapka” című vig operát adták. Ennek dirigálása közben — nem lévén elég erős a hegedűsök létszáma — a karnagyi

elmélyényen hegedült is. Nem szokatlan a régi dalmüvekben.

Szerdahelyi aztán megismerkedvén Megyerivel, fuvolázni tanult tőle. Később a tanítvány felülmúlta mesterét. Ambíciója azonban kivonozta a zenekarból és Udvarhelyi szerepeket tanított be neki. Így készült a Dugonics „Arany perceiben”, később „Matskási Juliannában” a Bálint szerepére. Ezek voltak Szerdahelyi első debüi. Udvarhelyi keservesen panasolja, hogy dacára muzsikának, színészségnek, rendezésnek és minden egyébnek, — nem volt képes a husz forint havi gázsín felülemelkedni. Egyedüli reménye a jutalomjátéka volt. Akkorában tudniillik a jelesebb színészek kaptak egy-egy úgynevezett „jutalomjátékot”, amikor is ők választhatták a darabot s az egész jövedelem az övék lett. Ez aztán néha kirántotta őket az adósságból. Voltak persze ilyenkor is mecénások, — így Széchenyi István gróf — aki mint Hessen-Homburg huszárok kapitánya ott stacionált — minden előadásán öt forinttal fizette meg a maga jegyét. Nagy gavalléria abban az időben!

Simonyi báró ezredes — a legvitézebb huszár — mint nevezték, ugyancsak járogatott a színházba. A „csizmadia szín”, melyben akkor a debreceni színelőadásokat tartották, fényes társaságot látott néhány napján. S a vitéz őboster azt is megtette, ha valamely vitézi darab adatott, hogy odavezényelt egy abteilung huszárt statisztának. De ezzel aztán megjárták, mert a magyar huszár-gyerekek, ha csatát játszottak a szinpadon, nem engedték megverni magukat, hanem megesétt, hogy a győző hadsereget úgy kiverették a szinpadról, hogy még az utcán is futottak a statiszta-huszárok elől. Később Udvarhelyi Lána Adámmal

társult mint igazgató. De Láng hűlenül elhagyta a magyar muzsát és német színészé lett. A társulat néhány koplalást megunt tagja is követte példáját és elmaradt a társulattól. Így Czagányiné, (hires színésznő), aztán Beósi Anna, Takács Anikó, Thallerné — s többen. Így az időközben Pestre vetődött társulat nagyon megfogyván, Udvarhelyi is szedte a sátorfáját, de Kilyéni, Ujfalusi és Szentpéteri — akiket a nyomoruság ekkor összehajtott — nem engedték menni. Mozdultak volna Pestről, de nem volt mivel. Végre Sándorffy küldött Nagyváradról Udvarhelyinek nyolcvan forint utiköltséget, de az annyioknak kevés lett volna.

Ekkor történt, hogy *Karacs Ferenc*, a híres rézmetsző, a „Teréz néni” apja meghívta Miklós bácsit vacsorára az Arany-kézhez címzett színészkoresháza. (Ez volt a régi rondellabeli és későbbi német színházban is vendégszereplő színészek tanyája.) A vacsora fölött azonban Miklós bácsi nagyon szótlan volt és szomorú.

Karacs kérde tőle: mi baja? Udvarhelyi kertel — végre kivallja, hogy indulás előtt volnának, de nincs mivel? Van ugyan nyolcvan forintja, de az neki magának kell a feleségével együtt. Még az asszony „smukkját” is elzalogosította. Még így sem elég.

— Mennyi kellene hát még?... Miklós bácsi nagy szegyenkezve kivallja, hogy kellene bizony még vagy — negyven forint!

— Reggel a kezében lesz a pénz, Udvarhelyi! — mondá Karacs és reggel megkapta Miklós bácsi a summát s a trupp indulhatott.

Karacs Ferencet pedig — úgy mond Udvarhelyi — nem lehetett rábirni, hogy kötelezvényt fogadott

volna el a színészekről. — Ha lesz pénztek: megadjátok. Punktum.

A Pestről kiindult trupp állott Udvarhelyiből és a feleségéből, Ujfalusi és Ujfalusinéből, Kilényiből, Szentpéteriből és egy akkor nemrég a színészethez került unjomból, Haláboriból. Szekeret fogadván Kőrösre akartak menni. A furmányosok azonban — estefelől eltértek az útról és megkérték a társaságot, engedjék, hogy betérjenek Kecske-métre. Reggel aztán szívesen átviszik őket Kőrösre. A színészek beleegyeztek és másnap — ha már Kecske-méten voltak — felkeresték a főbíró, Kiss Mihályt, miután tisztességesen kiköféléldték és felöltözték — (Kilényi a Miklós bácsi ruhájába).

A főbíró és helyettes, Szekes barátságosan fogadták őket, ott marasztalták a truppot, a főbíró maga készítette el a színpadot s mert annyi néző jelentkezett, hogy egyszerre be nem fértek a szalába, minden darabot kétszer kellett eljátszani. Így aztán felesperedtek s első gondjuk vala Karaes Ferencnek a negyven forintot megküldeni. Ezt maga Udvarhelyi vitte föl Pestre. No de volt is böcsület a régi komédiásnak. Még adósságot is fizetett!

Megindító kis históriát beszél egy szereposztás versengéseiről. A „Mindén lépés egy botlás” című darabban (ki tud ma már arról?) volt egy kedvence szerep, amelyet hárman is el akartak volna játszani. Első sorban Szentpétery, akinél volt a szerep, de amellott Láng Bódi és mi több: annak a fia is.

Ez a Láng Bódi volt az, aki nem tudván Nyiregyházáról elmozdulni a nagy nyomoruságnak miatta, vörös plakátot írt, amelyen tudatta,

hogyan ő ma előadás végeztével a publikum szemelättára, megessi a fiát!

Tömérdek ember tódult a spektakulumra. Láng Bódi eszi a fiát!... ropogott a galéria és kirohan a végén Láng, egy nagy, istentelen konyhakéssel és vérben forgó szemekkel kezdi azt fenni a csizujának talpán. A fia, szepogve és remegve áll mellette. Egyszerre nekiront a gyerekeknek... A közönség felordít! Csak nem akarja tán? Nem hagyjuk!... fogjátok meg!... kötözzétek meg!... Láng Bódi megtörli izzadt homlokát és kiáll a mőcsök elé:

— Hát nem engedik kelmetek?

— De nem ám!... Hiszen ez istentelenség!?

— Ugy? No hát akkor nem eszem meg a fiamat!

Es elménc.

Másnap megismételte az előadást. Az előadás végén — hangzott a reklám — Láng Bódi megessi a fiát. — ha a n. é. közönség megengedi.

Egy lélek se jött a színházba.

No hát ennek a gyerekek akarta cirkvirálni Láng Bódi a Bohó Misi szerepét. Voltak tehát reá hárman.

Udvarhelyinek főtt a feje. Le akarta róla beszélni Szentpéteryt, — hogy hát az már nem neki való — meg aztán ruhája sincsen reá.

— Miféle ruha?

— Hát — mint falusi nemes urfiának — piros nadrág kell a Misinek, meg sárga csizma, — aztán rókatorkos mente is. Meg egyéb...

— Megszerzem én azt mind!

Es összekoldulta. Isten tudja, hogyan? honnét? Elég az hozzá, hogy estére kelve kiállott piros nadrágban, sárga csizujában és rókamentében. Előadás után aztán Miklós el-

mondja neki, hogy ő csak ijesztgetés céljából sorolt fel neki olyan drága ruhákat.

— Hát már megvan... Majd napra! is abban fogok járni...

Es ugy tön, amiként beszéle... Járt sárga csizujában és piros nadrágban... Ez az a históriai piros nadrág, amelyért az ott állomásozó katonatisztek megszólták Szentpéteryt... Egy nap generálist játszott, mentegette magát, azért van piros nadrágban, — másnap admirálist...

— Sehr gut!... — mondták rá a tiszték, de mikor aztán harmadnap, negyednap is csak piros nadrágban parádézott a szegény komédiás, — és az ismételt kérdésekre kicsordult szeméből a könny — akkor látták, hogy nem szerep az, ami piros nadrágba készíti a szegény komédiást, hanem a nyomoruság — és békét hagytak neki...

Azalatt pedig a díszes és fényesen épült német színházban gavaller német színészek játszottak magyar mágnások és gazdag német spiesbürgerek előtt és itták a Magyar Királyban a pezsgőt, mialatt ők éheztek és Gál Minya egy cipőt kapván ajándékba Dérynéből, eltette azt a kamarában, melyben negyedmagával lakott, szalmán hált és didergett — s megjelölven a cipőt késővel, azt mondá nyomorgó társainak:

— Nézzék kegyelmetek... Eddig ettük ma a cipőt. Aki pedig holnapig hozzá mer nyulni, abban én — esküszöm — megmártom ezt a kést... Szent nyomoruság, micsoda hazaszeretetnek kellett annak lenni, amely ilyen nyomorgás közepette erőt adott nekik — a komédiázásra?!
Legyen áldott az ő emlékezetük!

Várad Antal.